

Mellom Ararat og Tsjatja

– botanikeren Lars Levi Læstadius (1800-1861)

Andy B. Sortland

Andy B. Sortland (andy.sortland@uit.no), Institutt for lærerutdanning og pedagogikk, Universitetet i Tromsø – Norges Arktiske Universitet, Mellomveien 110, N-9037 Tromsø.

Abstract

Between Ararat and Tsjatsja – the botanist Lars Levi Laestadius (1800-1861)

The Swedish pastor Lars Levi Laestadius is most known for having founded the Laestadian Pietist revival movement. However, Laestadius was also a noted botanist and in this paper the most important of his scientific achievements are discussed. This article focuses on Læstadius' work as a botanist and interest in a natural scientist until his dying day. His view of science was in fact quite *modern*, in the sense that he believed that nature itself creates variation within the various species.

Søkeord: botanikk, loca parallella plantarum, Læstadius, Karesuando, Recherche.

9

Innledning

Læstadius er først og fremst kjent som opphavsmannen til den kristne vekkelses-bevegelsen som fikk navn etter han – læstadianismen. Men han er også kjent for at han var en for sin tid meget kyndig botaniker. Han interesserte seg i den forbindelse særlig for plantelivet i det nordlige Sverige og Norge. I fjellområdene her foretok han de fleste av sine botaniske reiser som ofte resulterte i plantefunn som fikk oppmerksomhet internasjonalt. Da det norske postverket den 15. september 2000 ga ut et frimerke for å hedre Læstadius i forbindelse med tohundreårs-markeringen for hans fødsel, var det ikke minst botanikeren som ble fremhevet ved at en av hans egne plante-

illustrasjoner fikk en fremtredende plass på frimerket.

I denne artikkelen vil jeg påpeke betydningen i samtid og ettertid av det botaniske forsknings-arbeidet som Lars Levi Læstadius gjennomførte. Og i den forbindelse komme inn på problemstillingene omkring hvilken betydning hans samtidige virke som vekkelses-predikant, og hans ironiske stil hadde for mangelen på anerkjennelse i det etablerte akademiske miljøet i Sverige.

Til slutt vil jeg også søke å rette oppmerksomheten på det faktum at han på samme tid framstod *både* som en forkjemper for det kristne budskap om Gud som skaper, og for den i samtiden kontroversielle påstand om at naturen selv skaper variasjon.

Tidlig og sterk interesse for botanikk

Interessen for botanikk utviklet Læstadius allerede tidlig i ungdommen. Og som flere har påpekt, er det nokså åpenbart at spiren til denne interessen kom fra den kunnskapsrike halvbroren, prest i Kvikkjokk, Carl Eric Læstadius (1775-1817).¹ Carl Eric hadde kunnskap om og interesse for botanikk, og hadde mellom annet deltatt på naturvitenskapelige ekskursjoner i Kvikkjokk-området sammen med professor i medisin og botanikk, Göran Wahlenberg (1780-1851). Wahlenberg må vel sies å være en av grunnleggerne av den moderne plantegeografien gjennom utgivelsen av flere store plantegeografiske verk.² Han ble senere leder av det svenske vitenskapsakademiet og spilte gjennom sine mange anbefalinger om økonomisk støtte til det svenske vitenskapsakademiet, etter hvert rollen som den fremste velgjøreren for den unge Lars Levi i de naturvitenskapelige kretser.³

Gjennom de biografiene som Olle Franzén¹ og Bengt Larsson⁴ har skrevet om Lars Levi Læstadius, har vi lett tilgjengelige kilder om hans ungdoms- og studietid. Lars Levi begynte på gymnaset i Härnösand i 1816. I undervisningen vektla en her språkfagene, der var lite naturvitenskap. Læstadius brukte likevel alle sommerferier til å studere floraen i Kvikkjokk-området, og etter avlagt eksamen i 1819 dro han på en tre måneders botanisk ekskursjon.¹ Denne gikk tvers over den skandinaviske halvøy i en stor sirkel (Härnösand-Trondheimsfjorden-Helgeland-Arjeplog). Læstadius var på denne ekskursjonen for det meste alene og til fots i ødemarken. Han demonstrerte allerede nå at han var en mann som kunne oppnå mye med enkle midler. Han oppdaget to, kanskje tre hittil ukjente arter i Norge³: rabbestarr (*Carex glacialis*), storrap (Poa *remota*) og smørtelg (*Dreopteris limbosperma*). Den siste var dog kanskje funnet før, det er ikke alltid lett å eksakt tidfeste eldre tiders plantefunn.

Han stiftet samtidig nyttige bekjenskaper; i Östersund ble han kjent med rektor ved Frösö skole, Gunnar Backman, som også var meget interessert i botanikk. Frösö Trivials skole var ved opprettelsen og i en periode deretter, den eneste høyere utdanningsinstitusjon på den svenske landsbygden. Agendaen bak opprettelsen av denne internatskolen i 1679 var å «forsvenske» de norsksinnede innbyggerne i Jemtland.

Læstadius studere her et omfattende privat herbarium med planter fra Jemtland. I Trondheim fikk han av justitarius og medlem av riksforsamlingen på Eidsvold, Andreas Rogert (1754-1833), et eksemplar av den til da første og eneste norske flora, *Flora Norvegica*. Denne var forfattet av biskop og naturforsker, Johan Ernst Gunnerus (1718-1773). De relativt gode illustrasjonene i dette floraverket må ha vært særdeles nyttige for Læstadius og trolig en inspirasjon til å lage sine egne illustrasjoner. En blir ellers tankefull over det faktum at denne ubeskrevne unge mannen, enda bare i tenårene, blir tatt imot så raust av så høytstående personer. Lars Levi må åpenbart ha gjort inntrykk på sine omgivelser med sin store interesse for og kunnskap om botanikk.

Neste sommer (1820) ble igjen i sin helhet brukt av Lars Levi til botaniske ekskursjoner, denne gang i Pite- og Lule Lappmarker. Et av hans funn fra denne sommeren vakte internasjonal oppsikt, nemlig sølvkattefot (*Antennaria villifera*). Dette var første funn av denne arten i Skandinavia. Et klart tegn på hans vitenskapelige talent og meget gode observasjonsevne, er hans funn av en liten og ukjent starr. Denne mente

han kunne være en underart av særbustarr (*Carex dioica*). Senere er denne starren blitt godtatt av vitenskapen som en egen art, smalstarr (*Carex parallela*).

Teologiske studier (1820-25) og botaniske læreår i Uppsala

I forbindelse med studiene ved universitetet i Uppsala, som Lars Levi begynte på i 1820, møtte han for første gang professor Göran Wahlenberg. I tillegg til de teologiske studiene fulgte og gjennomførte han også forelesninger og studier i flere akademiske fag, inkludert botanikk.^{3,4} Forelesningene i botanikk var det Wahlenberg selv som sto for. Møtet mellom dem må ha vært gjensidig positivt, og den unge Læstadius må åpenbart igjen ha gjort et solid inntrykk på sine omgivelser med sine botanikk-kunnskaper. Hele neste sommer (1821) drar Lars Levi igjen på botanisk ekskursjon i Lule Lappmark. Denne gang finansiert av et generøst reisebidrag fra Vetenskapsakademien, anbefalt av Wahlenberg.

Læstadius gjorde igjen nærmest sensasjonelle plantefunn, mellom annet av arter som ikke var funnet i Skandinavia tidligere. Disse funnene som Læstadius gjorde i Norge og Sverige, og hans åpenbare vitebegjærlighet og talent innenfor botanikken, åpnet dører for ham som ellers ville ha vært stengt for studenter.

Professor Wahlenberg ble på det personlige plan beskrevet som sky og innesluttet, og til dels vanskelig å omgås. Men han forholdt seg åpenbart annerledes til Læstadius, som ble vist stor tillit i form av tildelinger av forskjellige arbeidsoppgaver. Lars Levi fikk mellom annet flere anbefalinger til Vetenskapsakademien om økonomisk støtte, han fikk være med på Wahlenbergs ekskursjoner, han fikk i oppgave å illustrere planter til det store plansjeverket *Svensk botanik* og han fikk publisert vitenskapelige artikler i Vetenskapsakademiens skriftserier.

For Lars Levi ble oppholdet i Uppsala vel så mye botaniske, som teologiske læreår. I Uppsala møtte Læstadius også den kjente legen og botanikeren Carl Johan Hartmann (1790-1849).¹ Hartmann ble i Sverige kjent for sin; *Handbok i Skandinavians flora, innefattande Sveriges och Norges växter till och med mossorna; med inledning, afhandlande grunderna för botanikens studium*. Denne kom ut i elleve opplag, det siste i 1879. Læstadius møtte også botaniker og soppforsker, Elias Fries, (1794-1878), som han også deltok på ekskursjoner med. Fries hadde en rekke vitenskapelige og politiske verv og stillinger. Men han vakte aldri interesse for sopp hos Læstadius.

Lars Levi ble presteviet den 20. februar 1825 samtidig med sin bror Petrus, og allerede neste dag blir han tildelt et vikariat som prest i Arjeplog.⁴ Deretter virker han som kjent som prest i Karesuando (1826-49).

Ny ekskursjon til Norge

I 1832 foretok Læstadius igjen en vitenskapelig reise som brakte ham helt nord til Balsfjorden og Tromsø. Og igjen finansiert med velvillighet fra Vetenskapsakademien og professor Wahlenberg. Læstadius reiste sammen med tre svenske zoologer og besøket vakte nok oppmerksomhet til at det ble omtalt i *Finnmarken og Nordlandenes Amtstidene*.² Vi vet derfor at de ankom Tromsø 14. juli og reiste 20 juli. I et brev skriver en av zoologene, Per M. Frigeliuss, at de i Tromsø hadde; *haft gode dagar; skjutit alkor och varit överhopade af inbjudningar til glada samkväm*. Det er likevel tvilsomt om Lars Levi deltok i større grad på *de gode dagar*. De av ham innsamlede og pressede planter fra Tromsø, Lyngen og Kåfjord fra disse dagene ble senere sendt til mellom annet Naturhistorisk Museum i Paris. At han rakk å besøke og gjøre innsamlinger i et så stort geografisk område med datidens kommunikasjonsmidler, indikerer vel at han for det meste brukte disse dagene til botaniske undersøkelser.

Loca parallella plantarum....

I 1839 fikk Læstadius utgitt – i Uppsala – sin mest omfattende artikkel om botanikk, på hele 92 sider. Publikasjonen *Loca parallella plantarum....* var skrevet på latin. I norsk oversettelse vil tittelen være: *Sammenlignende studier over planteformer og deres voksesteder i Nord-Sverige*.

Publikasjonen gav ham et stipend fra Linné-stiftelsen på 200 riksdaler, men ikke med bifall fra samtidens botaniske ekspertise, snarere tvert imot. Hans synspunkter om at miljø-faktorene påvirker og modifierer utseende til plantene ble sett på som tvilsomme. Han var i så måte forut for sin tid, i våre dager er dette selvsagt. Han må faktisk ha vært en av sin tids fremste økologer, selv om dette begrepet ikke eksisterte da. Og han betegnes i dag som Linnés verdige etterfølger på dette feltet.⁵ En må her huske at den britiske naturforskeren Charles Darwin (1809-1882) publiserte sin *Artenes opprinnelse* først i 1859, og det er usikkert om Læstadius noen gang fikk tilgang til dette revolusjonerende verket. Riktignok er det stor forskjell på det som Læstadius og Darwin fremhever. Darwin gikk mye lenger enn Læstadius, og setter sine observasjoner inn i en enda større sammenheng når han hevder at alt liv på Jorda var i slekt.

Men det de har til felles er observasjonene og beskrivelsene av hvordan miljøfaktorene påvirker arter og populasjoner til å forandre utseende over tid og geografiske avstander, som tilpasninger til disse faktorene. Læstadius var på dette området en banebrytende vitenskapsmann og langt forut for sin tid.

Blant den botaniske elite i Sverige ble som nevnt dette at miljøfaktorer påvirker og modifierer plantene sett på som tvilsom vitenskap. Fra nå av fikk Læstadius sentrale botaniske skikkelser som faglige motstandere, eksempelvis Elias Fries (1794-1878) og C. J. Hartman (1790-1849). Fries var professor i botanikk og blant Europas mest markante botanikere.⁵ Hartman var botaniker og lege, og ble i Sverige berømt for sin «Handbok i Skandinavien flora» som kom i hele fem opplag.

I noen tilfeller utviklet den faglige uenigheten seg til sterke personlige motsetninger, slik som i forholdet til den innflytelsesrike Fries¹. Disse motsetningene fikk åpenbart negativ betydning for en videre akademisk karriere for Læstadius.

Recherche-ekspedisjonen og botanikken i de senere år

På bakgrunn av sine meritter som feltbotaniker i nordområdene ble Læstadius i 1838 invitert til å delta som botaniker i den store, franske vitenskapelige ekspedisjonen til nordområdene (Færøyene, Island, Norge, Bjørnøya, Spitsbergen og Arkhangelsk) med korvetten La Recherche i årene 1838-40. Formålet med ekspedisjonen var å drive bredt anlagt naturvitenskapelig forskning i nordområdene og resultatene ble publisert i et praktverk på mange bind. Læstadius deltok bare første året, i 1838, kanskje som følge av det han opplevde da.

Læstadius sluttet seg til ekspedisjonen i Hammerfest etter at den kom tilbake fra Svalbard. Derfra ble han med korvetten til Kåfjord i Alta. Herfra skulle deltagere på ekspedisjonen ta seg frem med hester over land helt til Karesuando. Leder for dette landpartiet var Læstadius. Også lederen eller *presidenten* for hovedekspedisjonen, Paul Gaimand, var med i denne gruppen på syv personer. Læstadius hadde håpet på et brukbart botanisk utbytte av denne ferden, men her ble han skuffet. Franskmennene hadde prioritert helt feil utstyr for en tur til fjells i september. I stedet for varme klær hadde de prioritert å ta med seg et ypperlig kjøkken, egen kokk, og 250 liter vin og konjakk. Læstadius ble forarget over at så lite ble utrettet vitenskapelig på turen, franskmennene bidrog bare med en evinnelig klage over regn og kulde. Med en meget syk *president* kommer de likevel vel frem til Karesuando. Etter å ha vært i prestefruens pleie, dro franskmennene videre sørover med båt, og Læstadius fulgte dem et stykke før han returnerte til Karesuando.

Året etter, i 1839, kom deltakere i Recherche-ekspedisjonen i flere puljer over land fra Finnmark via prestegården i Karesuando og videre sørover. Deltakere bodde på prestegården hos familien Læstadius, fra midt i april og til langt ut i september. Med tanke på den store familien til Læstadius må det ha vært trange boforhold. For øvrig donerte Læstadius 6500 innsamlede herbarieplanter til ekspedisjonen. For sitt bidrag til ekspedisjonen blir Læstadius tildelt ridderkorset av den franske Æreslegionen i 1841. I det omfattende verket (15 bind) om denne franske ekspedisjonen er Læstadius oppgitt som medforfatter til 10 bind, men han bidro bare til ett og med ingenting om botanikk. Trolig skyldes dette at det manglet språkkompetanse til å oversette hans manuskripter til fransk.

Botanikken i de senere år

Selv om Læstadius fikk mindre tid til botanikken etter at han opplevde en religiøs vekkelse i 1845 og senere ble prest i Pajala fra 1849, la han aldri botanikken til side. Senest i 1860 utveksler han brev og planter med andre botanikere og gjorde sine siste dokumenterte plantefunn.¹ I perioden 1853-1858 fikk han publisert minst 11 botaniske artikler, eksempelvis i 1854 en avhandling om slekten *Sparganium* (pig-gknopp) i vitenskapsakademiets års-beretning. De fleste av disse publikasjonene kom i publikasjonen «Nya Botaniska Notiser», slik som en lengre avhandling på latin om slekten *Betula* (bjørk) hvor han også har tegnet 23 figurer¹

I tillegg sendte han inn flere manuskripter som av forskjellige årsaker ikke ble trykket. Noen ganger viste Vetenskapsakademien til anstrengt økonomi som grunnlag for å ikke trykke artiklene. Andre ganger kunne de ha innsigelser mot kvaliteten på de vedlagte illustrasjonene, slik som til hans manuskript på 50 håndskrevne sider om skjørbuksurt (*Cochlearia*). En moderne gjennomgang av dette manuset av eksperter på denne planteslekten har imidlertid funnet det vanskelig å si seg enig i denne kritikken. Kvaliteten på de vedlagte plansjene og de detaljerte beskrivelsene, gjør at disse tvert imot mener at artikkelen enda holder et nivå at den fortjener å bli trykket i sin helhet.⁶

Hvilken betydning har Læstadius hatt for botanikken?

Svaret kan oppsummeres i fem punkter. Han gjorde for det første en fremragende innsats med å utforske flora og plantegeografi i de nordlige områdene av Norge, Sverige og Finland. Her var han en pionér på linje med Carl von Linné og Göran Wahlenberg.

For det andre åpnet han øynene på alle botanikk-interesserte i samtiden for den rike og spennende fjellfloraen i Nord-Skandinavia.

Og for det tredje var hans innsamlinger av planter et meget vesentlige bidrag til kunnskap. Han etterlot seg et privat herbarium på ca. 6000 planter, i tillegg til de 6500 han donerte til den franske Recherche-ekspedisjonen. I tillegg kommer et ukjent antall som han solgte i studietiden for å finansiere studiene, og de som han byttet bort med andre botanikere.

For det fjerde utfordret han de fremste fagbotanikerne i samtiden i plantesystematiske spørsmål, og bidro dermed tidvis vesentlig til nytenkning og omvurdering i den faglige debatten.

Og til slutt fremmet og formidlet Læstadius et positivt syn på botanikken og glede over plantenes skjønnhet, samtidig som han krevde respekt for faget. Med det var han nok med på å gi botanikken en større plass i samtiden og med varig virkning.² Hans vakre, kolorerte plantetegninger blir fortsatt brukt som illustrasjoner innimellom. Og hans bok om mulighetene for jordbruksproduksjon i «lappmarkene»; «Om oppodlingar i Lappmarken på det allmännas bekostnad», som opprinnelig kom ut i 1824, ble nytrykt i 1981. Og da med bidrag fra Länsstyrelsen i Norrbotten, fordi de ideer og

forslag som Læstadius kom med i denne boken, fortsatt ble vurdert å være aktuelle av lokalpolitikere og agronomer.⁴

Hvorfor fikk ikke Læstadius mer offisiell anerkjennelse som naturvitenskapsmann i samtiden?

Grunnen til dette har nok sin årsak i tre ting. For det første var, som tidligere nevnt, hans teorier om miljøfaktorenes påvirkning på plantene forut for sin tid, og dermed kontroversielle og ikke aksepterte. I tillegg gikk han noen ganger for langt i retning av å forklare forskjeller mellom observerte planteindivider som modifikasjoner. Han tok rett og slett feil av og til, noe som hans faglige motstandere påpekte.

Den andre hovedårsaken er nok den stilen som Læstadius brukte i sin argumentasjon. Han hadde en tendens til å bruke en utpreget ironi i sine faglige diskusjoner med andre naturforskere. Dette må utvilsomt ha provosert enkelte fremtredende personligheter sterkt, og kan nok ha bidratt til at han eksempelvis aldri ble medlem i Svenska Vetenskapsakademien. Han skaffet seg rett og slett fiender i dette miljøet ved sine ironiske stil i måten å argumentere på faglig. Dette kommer godt frem i mange av de botaniske manuskriptene, og også i brevene som Læstadius skrev til sine meningsmotstandere og botaniske diskusjonspartnere.^{1,3}

Noen ganger kan en få inntrykk av at Læstadius ertet sine motstandere helt bevisst. Eksempelvis i responsen han kom med, da Elias Fries i 1834 flyttet fra Stockholm til Uppsala etter å ha blitt utnevnt til professor ved universitetet i Uppsala. Læstadius gratulerte da Fries med: «att hafva kommit några grader längre mot Norden.»

For det tredje er det ting som tyder på at Læstadius ved å ha begynt som vekkellespredikant, hadde gitt sine faglige motstandere innen botanikken argumenter og motivasjon for å motarbeide ham på et mer generelt grunnlag. Han var rett og slett blitt en opprører og en *persona non grata* i det etablerte vitenskapelige miljø. En dokumentasjon på dette har vi trolig i flere skriftlige uttalelser fra Elias Fries. I et brev til Wahlberg skriver han eksempelvis om Læstadius; «Bland lapparne må han regera, men icke i vetenskapen».³ Og videre i samme brev; «På 12-14 år hafva vi ingen beröring haft med hvarandra och jag vill ingen notice taga om honom».

Mellom Ararat og Tsjatsja

Med denne overskriften vil jeg som nevnt i innledningen påpeke at Lars Levi Læstadius framsto på samme tid *både* som en forkjemper for det kristne budskap om Gud som skaper, og for den i samtiden kontroversielle påstand om at naturen selv skaper variasjon.

Han er vel av de fleste i nyere tid, ikke minst de som har studert primærkildene, blitt regnet som en som i sin prestegjerning sto trygt på «bibelsk grunn».⁷ Om dette skriver Bengt Larsson; «Men ändå är det svårt att i det digra materialet av skrivna predikningar som han efterlämnat, peka på något där han skulle ha tagit miste och avvikit från «Skriften» som grund.»⁴ Det er ingenting som tyder på at han tok avstand fra teksten og innholdet i Første Mosebok i Bibelen, om at mangfoldet av liv i naturen har sitt utspring i den skare av levende vesener som Noa reddet med seg til fjellet Ararat etter syndfloden

Men samtidig utviklet han fra egne feltstudier, eksempelvis fra fjellområdet i grensetraktene i Storfjord i Troms med det lulesamiske navnet *Tsjatsja*, en teori omkring intraspesifikk variasjonen hos planter. Teorien innebar at mye av den observerbare variasjonen hos planter skyldes påvirkning fra naturen selv. Og denne variasjonen mente Læstadius at en best kunne studere ute i naturen i nord; «Jag menar, att den nordiska naturen bäst kan visa oss, hvad som bör ock icke bör åtskiljas...

Hvarken klimat eller vegetationen kan i de södra länder vara sådana oscillationer underkastade, som den höga Norden dagligen visar prov på»¹

Men Læstadius synes aldri selv, så langt jeg kan finne ut av, å oppleve noen konflikt mellom sin egen kristne tro og sine naturvitenskapelige teorier. Trolig må svaret på dette delvis skyldes hans religionsbegrep, at han mente at det var i *hertet* en skulle finne troens subjekt⁸ og at det *ikke var fornuften* i mennesket som stred mot den hellige skrift.

Noter:

- 1 Franzén, Olle. 1973. «Naturalhistorikern Lars Levi Laestadius». *Tornedalica* nr.15: 14. Luleå
- 2 Granmo, Alfred. 2000. «Botanikeren Lars Levi Læstadius.» *Ravnetrykk (Universitetsbiblioteket i Tromsøs skriftserie)* 23: 235-252. Tromsø
- 3 Jonsell, Bengt. 2000. «Lars Levi Læstadius i sin botaniske samtid.» I Jonsell, B., Nordal, I. og Rydving, H. (red.) 2000. *Lars Levi Læstadius botaniker – lingvist – etnograf – teolog*, s 33-50. Det Norske Videnskabs-Akademi, Kungl. Svenska Vetenskapsakademien.
- 4 Larsson, Bengt. 2004. «Lars Levi Laestadius. Hans liv, verksamhet och den Laestadiansk väckelsen». Artos & Norma bokförlag. Skellefteå
- 5 Elven, Reidar. 2000. «Det konfliktfylte artsbegrepet hos Læstadius og hans samtidige.» I Jonsell, B., Nordal, I. og Rydving, H. (red.) 2000. *Lars Levi Læstadius botaniker – lingvist – etnograf – teolog*, s 51-56. Det Norske Videnskabs-Akademi, Kungl. Svenska Vetenskapsakademien.
- 6 Nordal, Inger. og Jonsell, Bengt. 2000. «...besynnerlig nog har Fries föregåtit att göra arter af dem...Læstadius' artsbegrep i et upublisert arbeid om skjorbuksurt, Cochlearia.» I Jonsell, B., Nordal, I. og Rydving, H. (red.) 2000. *Lars Levi Læstadius botaniker – lingvist – etnograf – teolog*, s 57- 68. Det Norske Videnskabs-Akademi, Kungl. Svenska Vetenskapsakademien.
- 7 Wikmark, Gunnar. 1980. «Lars Levi Laestadius' väg till nya födelsen» *Samlingar och studier till svenska kyrkans historia* 43. Lund
- 8 Pentikäinen, Juha. 2000. «...Lapparnes inre hushållning... Religionsbegreppet hos Lars Levi Læstadius – banebrytare i religionsetnografi och fältforskning.» I Jonsell, B., Nordal, I. og Rydving, H. (red.) 2000. *Lars Levi Læstadius botaniker – lingvist – etnograf – teolog*, s 77-94. Det Norske Videnskabs-Akademi, Kungl. Svenska Vetenskapsakademien.